

Consul General
of the Republic of Poland

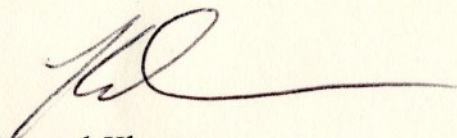
233 Madison Avenue
New York, NY 10016
Phone: 212-889-2066
Fax: 212-779-3062

Nowy Jork, 16 kwietnia 1997 r.

WP Janusz Cisek
Dyrektor Instytutu J. Piłsudskiego
w Nowym Jorku

Konsulat Generalny RP w Nowym Jorku Przesyła w załączeniu przekazaną nam przez MSZ informację dotyczącą utworzenia Instytutu badań nad spuścizną naukową Bronisława Piłsudskiego w Južno-Sachalińsku - do wiadomości i wykorzystania.

Z poważaniem,

Ryszard Klemm

P.O. Konsula Generalnego

Moskwa, dnia 13 marca 1997 r.

AMBASADA
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
W MOSKWIE

WYDZIAŁ KONSULARNY

26 - 96 - 96

Konsulat Generalny RP

w Nowym Jorku

Wydział Konsularny Ambasady RP w Moskwie ma przyjemność przesłać w załączeniu materiał informacyjny dot. utworzenia w Južno-Sachalińsku Instytutu badań nad spuścizną naukową Bronisława Piłsudskiego przy Sachalińskim Obwodowym Muzeum Krajoznawczym./B. Piłsudski był prekursorem badań etnograficznych na Sachalinie i osobą wielce zasłużoną dla tego regionu/.

Statut Instytutu został przekazany do zatwierdzenia przez miejscowe władze. Działalność statutową Instytutu ma finansować Zarząd Kultury i Turystyki Administracji Sachalińskiego Obwodu. Środki te nie wystarczają jednak na zaspokojenie potrzeb związanych np. z działalnością wydawniczą.

Będziemy wdzięczni za zainteresowanie tą inicjatywą członków Instytutu im. J. Piłsudskiego w Nowym Jorku celem nawiązania kontaktów naukowych z placówką w Južno-Sachalińsku i ewentualnie udzielenia jej wsparcia.

Podajemy poniżej adres muzeum:

Sachalińskie Obwodowe Muzeum Krajoznawcze

693010 Južno-Sachalińsk

Komunisticzeskij prospekt 29

Dyrektor: W.M. Łatyszew

tel./424-22/ 346-03, 349-11,

Z poważaniem,

Załączniki:

- Statut Instytutu badań nad spuścizną naukową B. Piłsudskiego /projekt/.
- Program działalności Instytutu na lata 1997 - 2000.
- Wykaz Publikacji o Polakach na Sachalinie.
- Artykuł o działalności pedagogicznej B. Piłsudskiego.

Kierownik Wydziału Konsularnego

Jerzy Rychlik
Radca Ambasady

Проект

"УТВЕРЖДАЮ"
Начальник управления
культуры и туризма
администрации области

А.Г.Карлов

" " 1996 г.

ПОЛОЖЕНИЕ

**об Институте наследия Бронислава Пилсудского
при Сахалинском областном краеведческом музее**

1. Общие положения.

1.1. Настоящее положение об Институте наследия Бронислава Пилсудского составлено на основании Закона РФ "Основы законодательства Российской Федерации о культуре", Закона РФ "О Музейном фонде Российской Федерации и музеях в Российской Федерации", Постановления губернатора Сахалинской области от 4.12. 95. № 387 "Положение об основах хозяйственной деятельности и финансирования учреждений культуры и искусства" и является основным учредительным документом.

1.2. Учредителями Института являются Управление культуры и туризма администрации Сахалинской области, Сахалинский областной краеведческий музей, Международный институт этнолингвистики и изучения Востока (Польша, г.Стешев).

1.3. Полное наименование Института: Институт наследия Бронислава Пилсудского при Сахалинском областном краеведческом музее.

Краткое наименование: Институт наследия Бронислава Пилсудского.

1.4. Институт является структурным научным подразделением музея и основным звеном отрасли культуры по исследованию наследия Бронислава Пилсудского и изучению процессов изменения и трансформации традиционных культурных комплексов сахалинских айнов, нивхов, уйльта(ороков), нанайцев и других аборигенов, происходивших в течение XX века, пользуется соответствующими правами и выполняет связанные со своей деятельностью обязанности.

1.5. Предметом деятельности Института являются:
– комплектование и хранение подлинных и копийных материалов, составляющих научное, эпистолярное, иконографическое и другое наследие Бронислава Пилсудского.

– научно – исследовательская работа по изучению наследия, подготовка к изданию отдельных рукописей и полного собрания трудов Бронислава Пилсудского.

– подготовка совместно с другими научными организациями научных каталогов этнографических коллекций Бронислава Пилсудского.

– издательская деятельность по проблемам научного наследия Бронислава Пилсудского, современных исследований по этнической истории Сахалина XIX – XX вв.

– исследование динамики этнокультурных явлений у народов Севера и изменений в их культуре, отмеченных Б.Пилсудским и продолжающееся в настоящее время.

– проведение семинаров, научных конференций, симпозиумов, посвящённых наследию Бронислава Пилсудского.

– оказание методической помощи исследователям наследия Бронислава Пилсудского и музеям области.

1.6. Местонахождение Института: г. Южно-Сахалинск, Коммунистический пр. 29.

1.7. Институт может иметь самостоятельный баланс, текущий счёт в банке, печать со своим наименованием, штампы и бланки, эмблему и другие реквизиты.

1.8. Институт может приобретать имущественные и неимущественные права и юридические обязательства, быть истцом и ответчиком в суде, арбитраже, третейском суде, заключать от своего имени юридические сделки, в т.ч. хозяйственные договоры.

1.9. Институт может заниматься внешнеэкономической деятельностью в установленном для музея порядке.

1.10. Музей не отвечает по финансово-хозяйственным обязательствам Института, Институт отвечает по обязательствам Музея в пределах имущества, переданного Музеем в его хозяйственное ведение.

1.11. Для обеспечения деятельности Института, Музей передаёт в его научное и хозяйственное ведение необходимые фондовые материалы и имущество согласно Договору о внутрихозяйственной аренде.

2. Права и обязанности учредителей.

2.1. Права учредителей:

а) приём новых учредителей.

б) исключение учредителей.

в) изменение Положения об Институте.

г) назначение и отзыв руководителя Института.

д) реорганизация и ликвидация Института.

е) утверждение перспективной программы развития Института.

ж) принятие решений о содержании и формах отчётности.

2.2. Учредители могут передавать отдельные функции руководителю Института.

2.3. Обязанности учредителей:

а) финансирование Института не ниже минимального норматива финансирования.

б) оказание помощи в решении вопросов содержания и развития материально-технической базы Института.

в) информационное и научно-методическое обеспечение экономической, финансовой, статистической и иных форм деятельности.

3. Управление и принципы научной и хозяйственной деятельности.

3.1. Управление Институтом осуществляется его директором, назначаемым администрацией Музея по согласованию с Управлением культуры и туризма и другими учредителями.

3.2. Директор Института:

– руководит всей деятельностью Института и организует выполнение ежегодных планов;

– без доверенности действует от имени Института, представляя его во всех организациях и учреждениях, заключает хозяйственные договоры и выдает доверенности;

– открывает текущий счёт Института и является распорядителем кредитов по нему;

– принимает и увольняет работников в пределах штатного расписания по согласованию с администрацией музея, заключает трудовые соглашения, определяет обязанности персонала;

– издаёт приказы, обязательные для сотрудников Института и утверждает иную нормативную документацию внутреннего распорядка;

– несёт ответственность за результаты деятельности Института перед вышестоящими организациями и трудовым коллективом.

3.3. Финансирование деятельности Института осуществляется Управлением культуры и туризма отдельной строкой по смете областного краеведческого музея. Финансовые ресурсы Института формируются также за счёт частичного хозяйственного расчёта, добровольных взносов предприятий, организаций, частных лиц и прочих поступлений. Финансирование расходов на оплату труда штатных сотрудников Института, выплат отпускных, надбавок, выплат и компенсаций, предусмотренных действующим законодательством о труде производится из средств единого фонда оплаты труда по смете Музея.

3.4. Институт осуществляет свою деятельность в соответствии с перспективными и годовыми планами, которые обсуждаются и утверждаются Учёным советом Института.

3.5. Институт имеет право вступать в любые международные научные организации в соответствии с порядком, определённым их уставом, участвовать в международных культурных обменах с организациями, объединениями, ассоциациями и частными лицами.

4. Реорганизация и ликвидация Института.

4.1. Институт прекращает свою деятельность в случае его ликвидации или реорганизации (слияние, присоединение, разделение, выделение, смена учредителей).

4.2. Ликвидация Института осуществляется:

– по решению учредителей;

– по другим основаниям, предусмотренным законодательством РФ.

4.3. Реорганизация Института осуществляется по решению учредителей с предварительным уведомлением основных партнёров Института, заключивших с ним договора о совместной деятельности.

4.4. Все имущественные права в случае ликвидации или реорганизации Института переходят к Сахалинскому областному краеведческому музею.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Программа деятельности Института наследия Бронислава Пилсудского на 1997 – 2000 гг.

I. Основные направления научно-исследовательской работы.

1. Изучение научного наследия Б.О.Пилсудского, собранного в виде этнографических коллекций, отражающих традиционное хозяйство, материальную и духовную культуру коренных народов Сахалина, Нижнего Амура и Приморья конца XIX - начала XX вв. Работа с коллекциями музеев Петербурга, Москвы, Владивостока, Хабаровска в перспективе с коллекциями зарубежных музеев США, Германии, Австрии.

2. Исследование письменного научного наследия ученого. Выявление полевых отчетов, записей этнографического материала, эпистолярного наследия. Исследовательская работа в российских архивах, выявление материалов (статей, писем) в архивах ученых Ф.Боаса, Ж.Монтадонта, Б.Лауфера и других из Англии, США, Франции, Японии и др.

3. Выявление фольклорных материалов, собранных Пилсудским у сахалинских айнов, нивхов, ороков, нанайцев, ульчей и др. Исследование и анализ методики фиксации материала, расшифровка и перевод текстов, научные комментарии.

4. Обобщение собираемого материала. Подготовка публикаций. Изучение и пропаганда деятельности Б.О.Пилсудского, оценка его реального вклада в науку изучения народов Севера, в этнолингвистику, в этнофольклористику. Изучение работ учёного, его методов фиксации того уровня развития народов Севера, который был характерен для рубежа веков. Подготовка полного собрания трудов учёного.

II. Научные проекты.

I. Проект. "Комплексное исследование этногенеза, этнической истории, традиционной материальной и духовной культуры уйльта, современных этносоциальных процессов." Финансируется до 1997 г. по линии РГНФ.

II. Проект. "Нивхи Сахалина: комплексное исследование изменений традиционной культуры, современные этносоциальные процессы, социальная организация в XX веке."

III. Проект. "Этнокультурные связи коренных жителей Сахалина и Курил с прилегающими народами материка в средневековье."

IV. Проект. "Наследие российских этнографов - исследователей коренных народов Сахалина и Курильских островов. Открытия и публикации неизвестных материалов.(Шмидт, Штернберг, Васильев В.Н., Васильев Б.А, Крейнович Е.А. и другие.)."

V. Проект. "Комплексное этносоциальное исследование адаптации народов Севера в новых условиях жизни. Общее и особенное в судьбе коренных народов Сахалина, Аляски, Хоккайдо."(механизмы изменений, параметры изменений и основные компоненты традиционной культуры, подвергшиеся изменениям во времени).

VI. Проект. "Наследие зарубежных исследователей народов Сахалина". (Лауфер Б., Торри Р., Ямамото Т.,Исида Т. Осамо Баба,Баратош Б., и другие). Работа в архивах ученых, библиотеках, с музейными коллекциями.

УИ. Проект. " Остров Сахалин: этническая история XIX - XX вв."
Изучение этнической карты области, ее формирование и развитие. (Народы
Европейской части России, Восточной Европы.)

УИИ. Проект. "Традиционная культура и этническая история сахалинских
и курильских айнов: прошлое и настоящее на рубеже XXI века."
Сравнительно-типологическое исследование традиционной культуры айнов,
начиная с исследований Б.О.Пилсудского и современный уровень .

26-100-96

28.11.96

Сахалинская областная универсальная научная
библиотека

Информационно-библиографический отдел

Поляки на Сахалине
(Список литературы)

В данный список включены материалы, отражающие жизнь польского населения на Сахалине с конца 19 века по настоящее время. Литература о польских революционерах включена выборочно. Материал сгруппирован следующим образом: вначале идут книги, затем статьи из газет и журналов в обратном хронологическом порядке. Список литературы составлен на основе краеведческого каталога СахОУНБ.

Книги.

1. Краеведческий бюллетень/ О-во изучения Сахалина и Курильских островов, Сахалин. обл. краевед. музей, Сахалин. фонд культуры; Гл. ред. М.С. Высоков. Вып. 1. -Южно-Сахалинск, 1995. -175 с.: ил.

Из содерж.: Кучинский А. Неосуществленные замыслы, или ненаписанные мемуары Бронислава Пилсудского/ Пер. с польск. Л.И. Каберника.-С. 67-74

2. Краеведческий бюллетень/ О-во изучения Сахалина и Курильских островов, Сахалин. обл. краевед. музей, Сахалин. обл. фонд культуры; Гл. ред. М.С. Высоков. Вып. 3. -Южно-Сахалинск, 1995. -187 с. : ил.

Из содерж. : Савада К. Пребывание Бронислава Пилсудского в Японии/ Пер. с яп. В. В. Переславцева. -С. 92-103

3. Краеведческий бюллетень/ О-во изучения Сахалина и Курильских островов, Сахалин. обл. краевед. музей, Сахалин. обл. фонд культуры; Гл. ред. М.С. Высоков. Вып. 4. -Южно-Сахалинск, 1994. -199 с.

Из содерж.: Латышев В.М. Материалы к библиографии публикаций на русском языке о Б.П. Пилсудском.- С. 170-189

4. Краеведческий бюллетень/ О-во изучения Сахалина и Курильских островов, Сахалин. обл. краевед. музей, Сахалин. обл. фонд культуры; Гл. ред. М.С. Высоков. Вып. 4.- Южно-Сахалинск, 1994.- 199 с.

Из содерж. : Федорчук С.П. Из истории репатриации поляков с Южного Сахалина в 1948 г. - С. 78-80

5. Кузнецов О. И жили люди на краю: Ист. роман. Кн. 2. - Южно-Сахалинск, 1994.-238 с.

Хотелось жить и хотелось умереть. -С. 44-70.

Герой рассказа Адам Войслав-поляк по национальности.

6. Федорчук С. Поляки на Южном Сахалине/ Центр документации новейшей истории. -Южно-Сахалинск, 1994. -48 с. : ил.

7. Краеведческий бюллетень/ О-во изучения Сахалина и Курильских островов, Сахалин. обл. краевед. музей, Сахалин. фонд культуры; Гл. ред. М. С. Высоков. Вып. 2. - Южно-Сахалинск, 1993. - 135 с. : 8 л. ил.

Из содерж. : Федорчук С. П. Тайна сахалинских костелов. - С.85-88

8. Федорчук С. П. Поляки на Карафуте/ Междунар. ин-т этнолингвистики и востоковедения.- Препринт 5. - Южно-Сахалинск, 1992. - 11 с. : 8 л. ил.

9. Федорчук С. П. Тохара глазами россиян: Из истории Южно-Сахалинска/ Архивн. отд. администрации Сахалин. обл., Центр документации новейшей истории. - Южно-Сахалинск, 1992. - 38 с.

[Поляки на Сахалине]. - С. 27-36

10. Краеведческий бюллетень/ О-во изучения Сахалина и Курильских островов, Сахалин. обл. краевед. музей, Сахалин. фонд культуры; Гл. ред. М. С. Высоков. Вып. 1. - Южно-Сахалинск, 1991. - 141 с.

Из содерж. : Епископ С. На Южном Сахалине (Из путевых заметок). - С. 33-141.

Сахалин нач. 19 в. О поляке-католике Иосифе Любовецком на с. 138

11. Краеведческий бюллетень/ О-во изучения Сахалина и Курильских островов, Сахалин. обл. краевед. музей, Сахалин. фонд культуры; Гл. ред. М. С. Высоков. Вып. 3. - Южно-Сахалинск, 1991. - 135 с.

Из содерж.: Латышев В. М. Слово о Брониславе Пилсудском. - С. 3-7

12. Краеведческий бюллетень/ О-во изучения Сахалина и Курильских островов, Сахалин. обл. краевед. музей, Сахалин. фонд культуры; Гл. ред. М. С. Высоков. Вып. 3. - Южно-Сахалинск, 1991. - 135 с.

Из содерж.: Маевич А. Ф. Исследователь и друг народов Сахалина/ Пер. В. В. Переславцева. - С. 98-109 ,

13. Краеведческий бюллетень/ О-во изучения Сахалина и Курильских островов, Сахалин. обл. краевед. музей, Сахалин. фонд культуры; Гл. ред. М. С. Высоков. Вып. 4.- Южно-Сахалинск, 1991. - 126 с.

Из содерж.: Черпакова К. Я. Литература на польском языке в фондах Сахалинского областного краеведческого музея: Библиография. -С. 124-125

14. Краеведческий бюллетень/ О-во изучения Сахалина и Курильских островов, Сахалин. обл. краевед. музей, Сахалин. фонд культуры; Гл. ред. М. С. Высоков. - Вып.3. - Южно-Сахалинск, 1990. -154 с.

Из содерж. : Латышев В. М. Из научного наследия Бронислава Пилсудского. - С. 62-63

15. Очерки революционных связей народов России и Польши. 1815-1917/ Под ред. В. А. Дьякова; А. Я. Манусевича и др. - М. : Наука, 1976. - 602 с.

Статьи из периодических изданий.

16. Мазенок З. Герои “Пролетариата”:[О ссылке 18 членов польск. партии “Пролетариат” на Сахалин (1884- 1904 гг.) // Сов. Сахалин. -1996. - 13 мая
17. Шматкова Л. Оказывается, у нас был костел... [О яп. и польск. храмах в г. Корсакове в 1946 г.] // Восход. - 1995.- 16 мая
18. Федорчук С. П. Поляки на Карафуте: Страницы истории/ Фот. авт. ; Репрод. В. Нефедова // Мол. гвардия. - 1992. -25, 26 авг.
19. Овсянникова Т. Требуют обновления [Могила польск. революционера С. П. Бугайского в г. Александровске-Сахалинском] // Красное знамя. - 1988. -17 нояб.
20. Браславец К. Революционер, просветитель: [О Б.О. Пилсудском] // Долин. правда.-17 февр.
21. Шевченко А. Пламенный революционер: [О С.П. Бугайском, польск. революционере, отбывавшем каторгу на Сахалине] // Красное знамя. - 1982 .- 15 окт.
22. Дударец Г. Вторая родина Станислава Бугайского [О польск. революционере, бывшем каторжанине] // Мол. гвардия. - 1971. -28 янв.
23. Бадовский Р. О чем рассказал старый снимок: [О семье Сорочинских, бывших жителей Сахалина. Рассказ М. Круль, ныне жительницы польск. г. Тарнов] // Сов. Сахалин. - 1967 . - 19 янв.: фот.
24. Рендель К. Поиск продолжается: [О розыске семьи польск. ссыльных. Рассказывает родственница М. Круль] // Сов. Сахалин.-29 янв.
25. Мазенок З. Герои “Пролетариата”: [О ссылке 18 членов польск. партии “Пролетариат” на Сахалин. 1884-1904 гг.] // Сов. Сахалин.-1966.- 13 мая
26. Сенченко И. По делу 1 марта 1887 г. : [Участники “ Ульяновского процесса” С. Волохов, П. Горкун, М. Канчер и Б. Пилсудский на Сахалине] // Сов. Сахалин. - 1962. - 22 мая
27. Сенченко И. Их знал А.П. Чехов: [Об Ювачеве, К.Томашеском, П. Домбровском] // Сов. Сахалин. -1960. -26 янв.
28. Рыжков А. Н. Участники процесса партии “Пролетариат” на Сахалине // Сов. Сахалин. - 1956. - 3 июля

Сост. С.А. Абдуллина

Отв. за вып. Т.Т. Даниленко

Тираж 5 экз.

Тел. 2-22-82 3-51-85

1
Гидрографическому
Бюро Тиманской на
подпись нашего
всего в 1. Южно-Сахалинске.
29.10.96. В. Саушкин

„Etnografia Polska”, t. XXXVII: 1993, z. 2
PL ISSN 0071-1861

ANTONI KUCZYŃSKI, WŁADYSŁAW ŁATYSZEW
(Uniwersytet Wrocławski)
(Muzeum Okręgowe w Južno-Sachalińsku, Rosja)

O DZIAŁALNOŚCI PEDAGOGICZNEJ BRONISŁAWA PIŁSUDSKIEGO (PREZENTACJA ŹRÓDEŁ)

W artykule pt. *Bronisława Piłsudskiego droga do etnografii*, opublikowanym w 74 tomie „Ludu”, zamieszczono krótką informację o jego pedagogicznej działalności na Sachalinie, ukazując dowodnie, jak wiele funkcji i ról pełnił on na tej katorżniczej Wyspie. Tamże czynił Piłsudski starania o ochronę prawną tubylczej społeczności, przygotowując nawet projekt specjalnej ustawy o zasadach *Zarządzania Ajnami z wyspy Sachalin. Z krótkimi komentarzami do poszczególnych punktów*. Paragraf 23 tego dokumentu stwierdza, iż „w każdej gminie winna istnieć najmniej jedna szkoła elementarna nauczająca również podstaw praktycznego rzemiosła (ciesielstwa, stolarstwa, kowalstwa, itp.), ogrodnictwa, rolnictwa oraz wiedzy niezbędnej do uprawiania rybołówstwa”. W komentarzu do tegoż punktu Bronisław Piłsudski dał dokładną wykładnię co do zasad organizacji i funkcjonowania tych szkół. Stwierdził m.in., iż „środki niezbędne do zaopatrzenia i utrzymania szkół winno dać państwo”, sami tubylcy bowiem ze względu na swe ubóstwo nie byłiby w stanie ponieść takich kosztów, jak: budowa lub wynajem budynków na szkoły, zakup pomocy nauczania, opłacanie nauczycieli, itp. „Szkoly te stanowić będą mocny ośrodek szybkiego scalania ludności tubylczej z Rosjanami” – zauważa B. Piłsudski. Zaraz jednak zaznacza, iż należy dbać o świecki charakter tych placówek, a w programie nauczania trzeba koniecznie uwzględnić praktyczny kierunek kształcenia, m.in. w zakresie tradycyjnego rzemiosła, by dzieci nie wyobcowały się z wielowiekowej tradycji kulturowej, by posiadały taką o niej wiedzę i takie umiejętności praktyczne, które dawałyby im przewagę w „zajęciach, którymi się zajmują ich rodzice”. Jeśli natomiast idzie o naukę czytania i pisania, to B. Piłsudski sugerował, by „koniecznie oddzielić dzieci tubylcze od rosyjskich”. Uzasadniając to wyjaśniał, iż „wymaga tego zróżnicowanie umysłowe, i być może, różnice w szybkości przyswajania materiału, nieznanomość języka rosyjskiego, z czego wynika potrzeba zastosowania innych

Bronisław Piłsudski (1866–1918)

środków i metod nauczania. Szkolenie w zakresie rzemiosła byłoby możliwe wspólnie z dziećmi przesiedleńców rosyjskich, ale konieczne w miejscu zamieszkania dzieci tubylczych, aby szkoła była dla nich widoczna i by mogli uznać ją za własną.”

Już z tej pobieżnej prezentacji koncepcji funkcjonowania szkół wynika wyraźnie, że B. Piłsudski posiadał niezłe rozeznanie w warunkach socjotechnicznych, mających zapewnić powodzenie realizacji programu powszechnego nauczania tubylczych dzieci i młodzieży. Wykładnię tego stanowiska zawiera § 24 zasad *Zarządzania Ajnami z wyspy Sachalin*, w którym czytamy: „Nauczanie szkolne ma być obowiązkowe dla dzieci płci obojga”.

Komentując ten wymóg autor dokumentu podkreśla, iż w zasadzie należałoby objąć obowiązkiem nauczania wszystkie dzieci w wieku szkolnym. Rozwój kulturalny tubylców następowałby wówczas szybciej, a zarazem bardziej miarowo, co w naturalny sposób niwelowałoby różnice i mogące powstać konflikty między analfabetami, a osobami umiejącymi pisać i czytać. Jeśli

w początkowym okresie nie byłaby możliwa organizacja wystarczającej liczby szkół, to obowiązkowe nauczanie trzeba by wprowadzić w terminie nieco późniejszym, by nie wywoływać dysharmonii w miarę jednolitym statusie wszystkich Ajnów na Wyspie. Wprowadzenie szkół w jednych rejonach, a pozbawienie ich innych, mogłoby wprowadzić niepotrzebne konflikty między tubylcami, którzy mogliby przez takie rozwiązanie uznać siebie za „lepszych i gorszych” w oczach rosyjskiej administracji. Zwłaszcza, że – jak zauważa B. Piłsudski – dla większości Ajnów umiejętność czytania i pisanie jest bardzo ważną zaletą. Dodaje też bardzo cenną uwagę, że wszystkie osoby kończące szkołę powinny być informowane o tym, iż nie będą powoływane do wojska. Wśród tubylców bowiem funkcjonowało przeświadczenie, że po to kształcą się ich dzieci, by w przyszłości mogły one służyć w wojsku rosyjskim.

Mówiąc o nauczaniu dzieci i młodzieży Ajnów autor projektu czyni bardzo stosowną uwagę, iż ma to być rzeczywiście nauczanie powszechne, tj. obejmujące chłopców i dziewczęta. „Przeciwko nauczaniu dziewcząt występować będzie wielu. Z owymi przesądami, wymagającymi, by kobiety pozostały gorszą połową rodzaju ludzkiego, walczyć trzeba będzie na różne sposoby i stopniowo: zachętą i karą. Przyciągnąć dziewczęta do szkół może również zatrudnienie w nich nauczycielek.”

Miał też B. Piłsudski na względzie właściwy dobór pierwszych kadr nauczycielskich. Nie mogli to być, jego zdaniem, ludzie przypadkowi, umiejący wprawdzie czytać i pisać ale uważający siebie za lepszą część społeczeństwa, ludzie o lekceważącym stosunku do swych obowiązków i przeświadczeni o niższym statusie społecznym tubylców. Szkoły takie „przynajmniej w początkowym okresie, winny posiadać nauczycieli ideowych, wybijających się ponad przeciętność.”

Metryka wspomnianego wyżej dokumentu odnosi się do drugiego okresu pobytu B. Piłsudskiego na Sachalinie, kiedy to w 1902 roku, po czasowym pobycie we Władywostoku przybył on ponownie na Wyspę, by z ramienia Imperatorskiej Akademii Nauk i przy wsparciu Rosyjskiego Komitetu do Badań nad Azją Środkową i Wschodnią zająć się badaniami etnograficznymi, przede wszystkim zaś gromadzeniem kolekcji etnograficznej dotyczącej Ajnów, Niwchów i Oroków. Wówczas spotkał się z gubernatorem wojskowym Sachalinu, W.I. Łapunowem, na zlecenie którego przedłożył owe zasady *Zarządzania Ajnami z wyspy Sachalin*. Zawarł tam m.in. postulaty dotyczące powszechnego nauczania tubylców. Wspomnieć jednak trzeba, że owe regulacje prawne brały swój początek z pracy pedagogicznej ich autora. Już w pierwszych latach zesłania, przebywając we wsi Rykowskoje B. Piłsudski zajmował się nauczaniem dzieci Rosjan i Niwchów. Zajęcia te dawały mu ulgę w katordze, czyniły z niego obywatela innej kategorii, ale faktem jest i to, iż pracę tę wykonywał B. Piłsudski z wielką przyjemnością. W korespondencji jego z L.J. Szternbergiem, również zesłańcem, który wcześniej od niego opuścił Sachalin i osiadł w Petersburgu, skąd inspirował zajęcia badawcze B. Piłsudskiego na Sachalinie – zachowała się m.in. taka informacja: „Na ile zgłębiłem siebie, nie jestem już

zdolny do ostatniej [tj. nielegalnej działalności i propagandy – A.K., W.Ł.] i nigdy się już tymi sprawami nie zajmę. Przeciwnie, do każdego rodzaju pracy w kulturze czuję pociąg i bez tego życie byłoby nie do zniesienia.”¹ Tę „pracę w kulturze” rozumiał on jako tworzenie szkół, bibliotek, stacji meteorologicznych, muzeów, organizowanie odczytów, a przede wszystkim – badania na niwie etnografii. Po wielokroć angażował się w nie bez reszty, co do dziś znajduje potwierdzenie w nauce, zwłaszcza w etnografii, językoznawstwie i folklorystyce.

Wspomnieliśmy poprzednio, że zacznem nauczycielskiej działalności B. Piłsudskiego był pobyt we wsi Rykowskoje, w pierwszym okresie zesłania. Tam też, oprócz pracy w więziennej kancelarii, zajmował się on obserwacjami meteorologicznymi i – nie bez dumy (o czym wspominał w liście do L.J. Szternberga) – działalnością nauczycielską i oświatową: „U mnie, we wsi Rykowskoje zorganizowane zostały, acz nie bez trudu, ludowe czytania; że się one przyswoją, dostarczają zadowolenia i korzyści widać to wyraźnie, zwłaszcza z tego, że za każdym razem zbiera się około 100 osób albo i więcej [...] Czytamy krótkie opowiadania N. Gogola (*Tarasa Bulbę* – to jedno opowiadanie było zilustrowane), *Kulaka* – N. Nikitina, *Las szumi* – W. Korolenki [inicjały imion uzupełniono A.K., W.Ł.]. Teraz otrzymaliśmy z Aleksadrowska mapy historyczne i prowadzimy naukę posługiwania się nimi wraz z systematycznym wykładem dotyczącym rosyjskiej historii. Drugą część odczytu poświęcamy zawsze beletryście.”²

Zachowały się wielorakie dokumenty świadczące niezbitnie o dużym zaangażowaniu B. Piłsudskiego w rozwój instytucji oświatowych na Sachalinie. Oto np. w korespondencji do naczelnika okręgu G.W. Sawrimowicza formułuje on wyraźny projekt „rozwoju oświaty ludowej i jej organizacji w Okręgu Tymowskim”. Jednocześnie w kolejnym liście do wspomnianego już L.J. Szternberga pisze: „Uważam się za niezdolnego do działalności wychowawczej, ponieważ nie potrafię wytworzyć dyscypliny, a jeśli kiedykolwiek uda mi się wpłynąć na kogoś, to tylko drogą serdecznej rozmowy, ale i tu potrzebna jest wzajemna sympatia oraz dostateczny autorytet nauczyciela.” Przyglądając się uważniej pedagogicznej pracy B. Piłsudskiego trzeba wyraźnie podkreślić, iż na owej „wzajemnej sympatii i wzajemnym przywiązaniu” budował on swój wielki autorytet w społeczności Wyspy. Jeszcze w pierwszym okresie pobytu na Sachalinie, a więc w latach 1887–1899, snuł plany rozwoju pracy nauczycielskiej, chcąc nadać jej formę instytucjonalną. Rozumiał bowiem potrzebę kształcenia tubylczych plemion, by nie odstawały one od Rosjan i Japończyków. W wykształceniu widział m.in. szansę na podniesienie statusu społecznego mieszkańców Wyspy. Pisał o tym m.in. w artykule, który z powodzeniem nazwać można memoriałem, zatytułowanym *Nuždy i potrebnosti sachalinskih giliakov*, opublikowanym w „Zapiskach Priamurskiego Otdela Imperatorskiego Russkogo Geograficznego Obszczestva” (t. 4: 1898) w Chabarowsku.

¹ Archiwum Akademii Nauk (Rosja) – Sankt Petersburg, fond 282.

² Tamże.

„Zdolność ludów pierwotnych do przejmowania kultur ras cywilizowanych – podkreślał tamże – potwierdzają liczne przykłady. Wszędzie, gdzie zbliżenie się do tych ludów miało na celu podzielenie się z nimi osiągnięciami cywilizacji, uzyskiwano pomyślne rezultaty. Nie należy uciekać się do przemocy, a oddziaływać trzeba przekonywaniem, humanitarnymi postawami, łagodnością i pobłażliwością.”³ Tak sformułowane poglądy odnalazły praktyczny wyraz w codziennym obcowaniu z tubylcami, przeto i sława B. Piłsudskiego niosła się szeroko po ich osadach. Wiele można by pisać o tym, gdyż jeszcze do niedawna w niwchskich wioskach żyły starsze osoby, które z przekazów rodzinnych знаły humanitarną działalność tego nieprzeciętnego Człowieka. Zamiary pedagogiczne B. Piłsudskiego szły również w tym kierunku, by z czasem wykształcić nauczycieli rekrutujących się spośród samych tubylców. Tak np., w 1899 r., wyjeżdżając do Władywostoku, B. Piłsudski zabrał ze sobą młodego Niwcha z zamiarem wykształcenia go, by ten po powrocie na Wyspę mógł zająć się nauczaniem swoich współplemieńców. Szlachetny zamiar nie powiódł się, gdyż chłopak ów zmarł w niedługim czasie, pozostawiając B. Piłsudskiego w głębokim smutku. Dobrze natomiast układała się jego współpraca z ajnuskim młodzieńcem o nazwisku Tarondzi Sentoku⁴, dzięki któremu rezultaty zabiegów o szkoły dla Ajnów przybrały realniejszy kształt, zwłaszcza w sferze samego nauczania. W materiałach źródłowych dotyczących B. Piłsudskiego odnaleźć można fragmenty bezpośrednio traktujące o jego pracy pedagogicznej wśród ludów Sachalinu. Są to liczne artykuły, fotografie, korespondencja, notatki osobiste badacza, raporty i sprawozdania urzędowe.

Oto np. zupełnie niedawno odnaleziono w Centralnym Archiwum Państwowym Dalekiego Wschodu w Tomsku dwa rękopiśmienne dokumenty noszące tytuł: *Krótkie wstępne sprawozdanie o ajnuskiej szkole w Korsakowskim Okręgu w latach 1903–1904* i *Krótkie sprawozdanie o ajnuskiej szkole podstawowej w Okręgu Korsakowskim w latach 1904–1905* (fond 1133 op. 1, d. 2031, l. 219–226). Dokumenty te publikowane są w języku polskim po raz pierwszy. Tekst odtworzony jest bez zmian, jedynie tam gdzie było to niezbędne, a także tam gdzie aktualny stan badań pozwalał na uzupełnienia zdecydowano się na dodanie przypisów.

Zatrzymajmy się jeszcze na chwilę nad kwestią owych elementarnych szkółek dla tubylców, których zakładanie inspirował B. Piłsudski, włączając się także czynnie do tej pracy i uważając siebie za osobę mającą moralne prawo do wspomaganie Niwchów, Ajnów i Oroków w ich drodze ku oświeceniu. Publikowane dokumenty ujawniają wiele szczegółów dotyczących tego przedsięwzięcia, wskazują na inicjatywną rolę B. Piłsudskiego i jego głębokie

³ B. Piłsudski, *Nużdy i potrebnosti sachalinskih giliakov*, „Zapiski Priamurskiego Otdela Imperatorskogo Russkogo Geografičeskogo Obščestva”, t. IV, vyp. VI, Chabarovsk 1896, s. 8.

⁴ Tarondzi Sentoku – Ajnu, pomocnik B. Piłsudskiego w organizowaniu szkół na Sachalinie oraz nauczyciel w tychże. Autor książki *Opowiadania o Karafuto-Ajnach* (w języku japońskim), Tokio 1929.

przekonanie o konieczności kształcenia tubylców. Gdy wybuch wojny rosyjsko-japońskiej przerwał rozwijające się pomyślnie dzieło zakładania szkółek elementarnych dla ajnuskich dzieci, był on przekonany o tym, że kiedy życie przyjmie tu znowu pokojowy i spokojny charakter – dążenie Ajnów do nauki i możliwie szybkiej organizacji szkół przyberze jeszcze pełniejszą formę... Potrzebne są oczywiście niemałe środki pieniężne na ten cel, i oczywiście ludzie. Pierwsze powinno dać państwo, a ludzi należy oczekiwać od rosyjskiego, zawsze życzliwego dla dobrego przedsięwzięcia, społeczeństwa.⁵

Przedsięwzięte przez B. Piłsudskiego starania o powszechną edukację tubylczych dzieci rozwijały się na Wyspie kiedy sam doglądał ich realizacji. Wiemy jednak z jego biografii, że w 1905 r. opuścił on Sachalin na zawsze. Wkrótce też południowa część Wyspy przeszła pod panowanie japońskie. Wprowadzono tam zasady regulujące sprawy oświaty. Wielu Ajnów przesiedlono na Hokkaido, gdzie rozpoczął się proces ich akulturacji. Grupy tubylcze osiadłe w północnej części Sachalinu, który pozostawał pod władaniem rosyjskim, straciły swego orędownika. Rozpoczęte przez niego dzieło nie było kontynuowane przez długie lata. Wiele myśli i propozycji wypowiedzianych przez B. Piłsudskiego na początku XX w. nie straciło jednak nic ze swej aktualności do naszych dni.

KRÓTKIE WSTĘPNE SPRAWOZDANIE O AJNUSKIEJ SZKOLE W OKRĘGU KORSAKOWSKIM W LATACH 1903–1904

Ograniczam się tutaj do krótkiego jedynie przedstawienia działalności szkoły, ponieważ zatrudniony w niej nauczyciel nie przysłał mi jeszcze dziennika ze wszystkimi notatkami od: wiercielającymi codzienne życie szkoły i przynależnego do niej internatu. Zgodnie z zezwoleniem wydanym p-zez głównego Wojennego Gubernatora¹ [Sachalinu – A.K.] szkoła mieściła się w oddzielnym budynku we wsi Najbuczi². Przed zlokalizowaniem w nim szkoły zamieszkiwano go tylko w letnie miesiące

⁵ Zob. drukowane poniżej sprawozdanie z działalności szkół ajnuskich w latach 1904–1905. B. Piłsudski zawsze liczył na to, że dobre inicjatywy muszą znaleźć wsparcie finansowe. Często oczekiwania jego spełniały się ale przynależało, że mimo niepoprzanego optymizmu – przetrwał wielokrotnie różne niepowodzenia.

¹ Lapunow M.N. – general-lejtnant, w latach 1898–1905 wojenny gubernator Wyspy Sachalin. Człowiek szerokich możliwości administracyjnych, zainteresowany sprawą prawnego uporządkowania sytuacji tubylczych ludów Sachalinu. Na jego zlecenie B. Piłsudski opracował dokument pod nazwą *Zarządzenie Ajnami z wyspy Sachalin. Z krótkimi komentarzami do poszczególnych punktów*. Dokument oparty na odnalezionym przez W. Latyszewa oryginalnie opublikowany został w 74 t. mie rocznika „Lud”. Z pomocy gubernatora często korzystał B. Piłsudski, prowadząc różne prace badawcze na Sachalinie.

² Najbuczi – ajnaska osada na wschodnim wybrzeżu Sachalinu przy ujściu rzeki Najby. W 1866 r. założono w pobliżu rosyjski posterunek Najbuczi. Od 15 października 1947 r. wieś Ust-Dolinka. Postanowieniem Sachalińskiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego, nr 502, z dnim 29 grudnia 1962 r. osadę wykreślono z ewidencji zaludnionych punktów obwodu.

i dlatego nie miał nawet pieca. Trzeba więc było zbudować kominek, naprawić drzwi, okna, urządzić prycze. Remont ten zakończył się 1 grudnia, a 3 stycznia główny zarządca osiedli³ przysłał 6 ławek z pobliskiej szkoły rosyjskiej. Urządzenia i warunki były niewyszukane, proste, ale w porównaniu z rokiem poprzednim był to wielki krok naprzód.

Liczba uczniów wahała się od 6 do 10. Wiek 10–17 lat. Uczyl się jeszcze jeden, prawda – nie bardzo długo, dorosły lat 26. Zachorowała mu córka i musiał pojechać do domu, kontynuując tam naukę arytmetyki.

Program szkolny obejmował te same przedmioty, co przed rokiem. Musieliśmy przykładać się do arytmetyki, pisania, a i czytania z książek co szło ogromnie wolno. Wprowadziłem systematyczną naukę konwersacji w języku rosyjskim. Tłumaczone były wszystkie słowa występujące w elementarzu, a także uczono się na pamięć nazw przedmiotów mających zastosowanie w codziennym życiu szkoły. Początkowo przychodziło to dość trudno, jednak z chwilą przystąpienia do szkoły syna Ajnuski i rosyjskiego chłopca, stało się to znacznie lżejsze. Nie znający języka ajnuskiego chłopak porozumiewał się z kolegami po rosyjsku. Szczególnie interesującą dla uczniów była umiejętność zapisywania słów ajnuskich w rosyjskiej transliteracji. Bardzo chętnie pisali też uczniowie ćwiczenia gramatyczne, wspomnienia, opisy swoich zakupów, pamiętniki i codziennie oblegali mnie ze swoimi różnymi notatkami.

Nauczycielem w szkole był także Ajnus Tarondzi, którego można by zaliczyć do uczniów, ponieważ przez cały czas bardzo starannie uczyl się u mnie języka rosyjskiego, studiując gramatykę, wprawiał się też w piśmie i prawidłowej wymowie. Nie znając zasad dydaktyki był oczywiście daleki od ideału ludowego nauczyciela. Ale póki co – pod moim bezpośrednim kierownictwem, jako mój pomocnik był zupełnie przydatny.

W internacie był zawsze porządek, lepszemu nie można było sobie życzyć. Dzieci same dbały o czystość, piływały i rąbały drzewo, odgarniały śnieg z dróżki wiodącej do domu, a nawet przez długi okres gotowały sobie jedzenie. Kiedy zorientowałem się, że to ostatnie zajęcie zabiera uczniom zbyt wiele czasu, musiałem zgodzić się na wynajęcie dwóch dziewcząt, krewnych uczniów, do zajęć gospodarskich. Próbowalem namówić je do nauki czytania i pisania i nawet otrzymałem pozwolenie od ich rodziców by zacząć je uczyć, ale one same szybko, już przy pierwszych zajęciach zrezygnowały. Wszystkie dzieci chodziły do łaźni, same troszczyły się o czystość odzieży, rodzice chętnie szyli dla nich niezbędne dla nich ubrania na zmianę.

Dorośli z rodzin uczniów i obcy przybysze odwiedzali szkołę i niekiedy długo w niej przesiadywali przysłuchując się zajęciom lub oglądając z uczniami ilustrowane książki, które zdobywałem dla szkoły.

Wypada tylko niezmiernie żałować, że pierwsze kroki nowego dzieła przypadły na tak ciężkie i niespokojne czasy.⁴ Nie można było zrealizować także nakreślonego programu wprowadzenia do zajęć szkolnych jakiegokolwiek rzemiosła, co w przyszłości uważałbym za bardzo ważne i pożądane nawet ze strony uczniów i ich rodziców.

sierpień 1904 r.

B. Pilsudski

³ Wierzbieniec P.P. – administracyjny nadzorca wsi 2-go rejonu Korsakowskiego Okręgu.

⁴ Odnosi się to do sytuacji politycznej, mającej miejsce na Sachalinie z początkiem XX w. i wojny japońsko-rosyjskiej, w wyniku której południowy Sachalin został opanowany przez Japończyków i pozostawał w ich władaniu do zakończenia II wojny światowej.

SPIS DARÓW I WPLYWÓW PRZYJĘTYCH DO AJNUSKIEJ SZKOŁY
W OKRĘGU KORSAKOWSKIM W LATACH 1903-1904

zeszytów	- 100
ołówków	- 4 tuziny
proszki atramentowego	- 2 paczki
tablic szyfrowych	- 5
rysyków	- 20
linijek	- 4
nożyk	- 1
papieru nr 7	- 1 ryza
obsadek	- 3
piór	- 2 pudełka
książek do nauki czytania	- 15
rol I	- 5
rol II	- 5
Tichomirow, Krótka gramatyka	- 2
Goldenberg, Zbiór zadań - cz. 1	- 3
- cz. 2	- 3
Garbow, Historia Rosji	- 2
Kudriawcow, Arytmetyka	- 2
Geografia krótka	- 1
Od I.P. Szemanela	
papieru nr 6	- 1 ryza
ołówków nr 4	- 1 tuzin
Od A.S. Jakubowskiego	
mała lupa	- 1
Od B.O.P.	
ręczników	- 5
szalików	- 2
Od A.P. Biryca ³	
kociolków japońskich	- 2
cukru	- 1 głowa
herbaty cegielkowej	- 10 cegiełek
fliżanek porcelanowych	- 5
spodków do nich	- 5
Od zarządcy osiedli P.P. Wierźbieńca	
mięsa podowanego	- 2 pudy
nafty	- 1 bańka
ławek szkolnych	- 6
Wpływy pieniężne:	
od Głównego Wojennego Gubernatora	- 200 rubli
Od A.P. Takaja	- 1 r.

³ Biryca A.P. - Biricz Chrisaif Platonowicz, wielki sachaliński przemysłowiec, właściciel przedsiębiorstw rybackich. Na Sachalinie znalazł się jako zesłaniec. Potem był subiektem u sachalińskiego kupca J.L. Semienowa. Z czasem rozwinął własny interes i stał się wpływowym obywatelem Wyspy.

Od J.P. Kalaca	– 2 r.
Od G.P. Szemancła	– 2 r.
Od B.O.P.	– 50 kopiejek
Od E.N. Nikolajewej ⁶	– 1 r.
Od japońskiego konsula Nomury ⁷	– 10 r.
Od I.D. Szredersa	– 2 r.
Od dr Gorszkowa	– czasopismo „Niwa” za rok

W ciągu roku szkolnego wydatkowano 141 rubli 65 kopiejek na:

wynagrodzenie nauczyciela	– 64 r.
wyżywienie uczniów w internacie	– 59 r. 32 k.
oświatę	– 7 r. 92 k.
artykuły pisemne	– 1 r. 07 k.
gospodarskie i drobne wydatki	– 9 r. 34 k.
Razem	– 141 r. 65 k.

Pozostaje nierozchodowanych 76 rubli 85 kopiejek. Rachunki zaliczkowe oraz dokumenty przedstawione są oddzielnie.

KRÓTKIE SPRAWOZDANIE O AJNUSKIEJ SZKOLE PODSTAWOWEJ W OKRĘGU KORSAKOWSKIM W LATACH 1904–1905

Jesienią 1904 r. chciałem rozpocząć nauczanie ajnuskich dzieci w wiosce Najero¹, ponieważ zamierzałem przebywać tam przez czas dłuższy, mniej więcej do połowy zimy. O chęci do nauki sygnalizowało mi jeszcze wiosną kilku wyrostków z Najero i Tarajaki.² Chciałbym także przyciągnąć do szkoły dzieci Oroków, mieszkających w osadzie Tichmieniewskiego.³

Planowałem sprowadzić z południa, ze wsi Najbuczi, nauczyciela Torondzi, ponieważ wiedziałem, że tam bez mnie zajęcia w szkole i tak by się nie zaczęły. Oczekiwałem też z południa na pomoce naukowe, ponieważ wyjeżdżając z Tymowskiego Okręgu udało mi się dostać tylko jeden egzemplarz elementarza.

Póki co, w oczekiwaniu przyjazdu nauczyciela z południa i Oroków z północy, po ukończeniu przez nich polowań, zamieszkałem w pokoju dozorczy we wsi Najero

⁶ Nikolajewa Ewgenija Nikolajewna – akuszerka. W 1901 r. przyjechała na Sachalin z Pawłogrodu, miasta w Jekatierynowskiej guberni i została mianowana położną w Korsakowskiej lecznicy okręgowej.

⁷ Nomura Motonobu – w 1903 r. japoński wicekonsul mieszkający w Korsakowsku.

¹ Wieś Najero – obecnie rosyjska osada Gastello w Poronajskim rejonie.

² Wieś Tarajaka – najstarsze północne ajnuskie osiedle, położone na mierzei w miejscu połączenia jeziora Newskiego z Morzem Ochockim. Od 1947 r. wieś Ustie – rejon Poronajski. Postanowieniem Sachalińskiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego nr 27 od dnia 26 stycznia 1965 r., wykreślona z ewidencji zaludnionych punktów obwodu.

³ Posterunek Tichmieniewskij – założony w 1869 r. Od 5 czerwca 1946 r. miasto Poronajsk, stanowiące centrum rejonu Poronajskiego.

i zaproponowałem żadnym nauki Ajnom, aby przychodzili do mnie. Na razie znalazło się czterech chłopców – wyrostków w wieku 12–16 lat. Najstarszy szybko zrezygnował, bo trudne było dla niego przyswojenie cyfr i liczb, a i rodzina zrządziła, że dwie osoby z jednej rodziny zbyt długo odłączają się od domu.

Powoli, ale dość systematycznie, prawie codziennie odbywała się u nas nauka czytania z jednej tylko książki, pisania i najłatwiej przyswajanej przez Ajnów arytmetyki. Chłopcy zariwnie traktowali zajęcia, choć przeszkadzała ciasnota pomieszczenia, stały zgiełk w jednym pokoju mieszkania dozorczy i brak pomocy naukowych, nawet ołówków nie było i niekiedy musiałem pisać małymi resztkami (ogryzkami).

Jeszcze więcej było ogólnego żalu, kiedy postanowiłem wyjechać na południe wcześniej niż planowałem. Święto niedźwiedzie we wsi Najero, na które wcześniej liczyłem, odłożono na rok przyszyły. A na południu przeciwnie – czekały święta wyśledzenia pięciu niedźwiedzi. Wielu Ajnów z Najero spieszyło tam na łódkach. Ja również chciałem skorzystać z okazji, by raz jeszcze uczestniczyć w tym głównym święcie Ajnów i 1 listopada wyjechałem zostawiając smutne dzieci i dopiero rozpoczętą przez nie naukę.

Nauczyciel nie zjawił się. Orokowie także nie przyjechali i cały plan działań nie udał się. Prosiłem dozorcę, by od czasu do czasu pokazywał dzieciom litery i cyfry. Ale z tego nic nie wyszło. Feliczer z Najero wziął potem do siebie jednego chłopca – sierotę i zaczął go uczyć, ale po kilku dniach wrócili starsi i zabrali chłopca. Na południu zastałem ten sam nastrój i warunki, które jeszcze wiosną zmusiły mnie do zakończenia zajęć w szkole przed terminem.

Pogłoski o oczekiwanym wylądowaniu Japończyków krążyły powszechnie, prawie codziennie [widziano] bądź tu, bądź tam, dym ze statków. Niedorzeczne rozmowy o tym, że Ajnowie wiedzą kiedy i gdzie zacznie się lądowanie, dochodziły i tutaj do nich. Oni sami z jednej strony wierzyli, że już Japończycy zajmą Wyspę, a z drugiej strony strasznie bali się momentu wylądowania, a w jego następstwie walki o Wyspę. Co robić? Gdzie się podziać? Niebezpieczeństwo grozi nie tylko od zbłąkanych kul; oddziały wojskowe wywoływały u Ajnów strach nie mniejszy niż włóczędzy, rozbójnicy; niektórzy ze względu na żony nie chcieliby spotkać się z japońskim wojskiem. Chodzili także słuchy, że po zajęciu Sachalinu Japończycy wywożą Rosjan i ich, jako rosyjskich poddanych. A jeden starszy i ważny wśród Ajnów dostojnik wypowiadał się, że ja mam specjalny cel w tym, aby wszystkich Ajnów zwabić do Rosji. Wielu przygotowywało się, w razie nadejścia Japończyków, do ucieczki w góry. Każda rodzina starała się być w tych ciężkich, groźnych chwilach razem i tak jak na wiosnę nalegali na wypisanie dzieci z internatu, tak teraz bali się odesłać je do szkoły. Przypuszczam, że wpływ miał także strach przed niezadowolaniem, możliwych według Ajnów, przyszłych nowych władców wyspy. Nienawisć niektórych, szowinistycznie nastawionych do Rosjan Japończyków, znana była Ajnom zbyt dobrze.

Pewnego razu, jeszcze w 1903 r., jeden Ajnu mówił, że niedobrze jest, aby uczyły się dzieci z jednej tylko osady. Jeśli potem byłoby źle to widziane, to konsekwencje ponosiliby współmieszkańcy. Dlatego lepiej byłoby, żeby uczyć po jednym dziecku z każdego osiedla. Bardzo możliwe, że ktoś z Japończyków z dezaprobatą wyrażał się o naszej szkole, porównując ją z tymi przepięknymi szkołami misyjnymi i rządowymi, które na wyspie Hokkaido zorganizowano dla mieszkających tam Ajnów.

Od czasu do czasu w środowisku osady chodzili słuchy, że uczących się Ajnów będą wieść do wojska, że gdzieś na Amurze, gdzie nauczano Goldów, już zabrali

wszystkich uczących się. Rzeczą naturalną było, że plotki takie oddziaływały na rodziców uczniów. „Ty się nie gniewaj – mówił mi jeden Ajnu, mój przyjaciel – że nie kształcę swego syna, ale kiedy jest taka straszna niepewność, czy będziemy jutro żyć, to prawdę mówiąc mnie wszystko jedno czy mój syn umrze piśmienny, czy nie.”

O internacie i sprawniejszej organizacji nauczania, to znaczy o urzędzeniu szkoły w jednym miejscu i z moim bezpośrednim udziałem nie mogło być mowy. Nie było nawet pomieszczenia, z którego korzystano w roku ubiegłym. W Najbuczi stacjonowali żołnierze i ciągle przysyłano tam nowe posiłki. Mimo takich warunków nie chciałem całkowicie zaniechać zajęć. Wiadomo przecie, że bez stałych ćwiczeń ludzie ledwie umiejący czytać i pisać szybko zapominają wiadomości. Dlatego namówiłem nauczyciela Tarondzi, aby się zgodził popracować trochę i w roku bieżącym, objeżdżając te osady, gdzie mieszkali ci z tubylców, którzy już uczyli się – by zmusić ich do czytania, pisania, liczenia, na tyle, na ile pozwalały miejscowe warunki. Zaleciłem jednocześnie, by nie odmawiał pomocy tym, którzy chcieliby rozpocząć naukę.

I jeśli wcześniej nasze zajęcia dalekie były od idealnej organizacji pracy, to teraz zmieniły się w kursy powtórki dla umiejących już trochę czytać – pólanalfabetów. Oprócz Tarondzi, który ugodził się objeżdżać osady Rure⁴, Najbuczi, Aj⁵, Otosan⁶, Seraroko⁷, jeden ze starszych uczniów, zdolniejszy od innych, Tujcino lat 18 zabrał się do nauczania dzieci w swojej osadzie Sijanecz⁸. Obiecał pomóc mu w tym jakiś znajomy, dobrze wykształcony zesłaniec, z pobliskiej osady Nikolajewskiej.

Ja natomiast, wpadając z Korsakowa dwukrotnie widziałem te zajęcia, przeprowadzone, jak można było przypuszczać, skrajnie nieprawidłowo, powoli, ospale. Bez niedozownego dla pedagogów entuzjazmu, taktu, dydaktyki. Moi nauczyciele mieli wyłącznie jedną, konieczną dla pedagoga tubylczej szkoły cechę – znajomość ojczystego języka uczniów, w którym tylko można im wyjaśnić cokolwiek.

Wyraźnych postępów do mojego wyjazdu dzieci nie zrobiły. Spośród wszystkich uczniów tylko sześciu chłopców czyta druk, choć z trudem, po rosyjsku i lżej im notować alfabetem rosyjskim ajnuskie słowa, z arytmetyki znają trzy pierwsze działania. Dziewięciu uczniów jeszcze nie ukończyło nauki i z arytmetyki jedni znają dodawanie i odejmowanie, drudzy tylko dodawanie.

Wyjeżdżając 20 lutego prosiłem nadzorcę 2-go odcinka, pana Wierźbienca, zawsze z sympatią odnoszącego się do nauczania ajnuskich chłopców, i nauczycielkę ze wsi Władimirówka, A.I. Iwanówną, aby odwiedzali i podtrzymywali na duchu nauczycieli oraz uczniów. Ze względu na powyższe okoliczności, nie zwracałem się z prośbą o pieniądze dla szkoły. Jak widać z przedstawionego rozrachunku, nie zużyłem nawet tych pieniędzy, które zostały mi z poprzedniego roku.

⁴ Rure – ajnuska osada na brzegu Morza Ochockiego w odległości 7 km na południe od wsi Dubki (obecnie wieś Starodubskoję).

⁵ Aj – osiedle na brzegu Morza Ochockiego, 18 km na południe wsi Otosan. Ze wsi tej pochodziła ajnuska żona B. Piłsudskiego. Postanowieniem Sachalińskiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego, nr 365 od 8 sierpnia 1967 r., wykreślona z ewidencji zaludnionych punktów obwodu.

⁶ Otosan – obecnie wieś rejonu Firsowo Dolińskiego.

⁷ Seraroko – obecnie Wozmorie w rejonie Dolińskim.

⁸ Sijanecy – ajnuska osada Sijanecz na lewym brzegu rzeki Najby. Na jej prawym brzegu, w odległości dwóch kilometrów od osiedla Ajnów, w 1984 r. założono rosyjskie osiedle Sijanecy, nazwane potem na cześć naczelnika głównego więzienia sachalińskiego M.N. Galkina-Wraskogo wsią Galkino-Wraskoję. Od 5 czerwca 1946 r. miasto Dolinsk – centrum rejonu Dolińskiego.

Zostało mi 76 rubli 85 k. Wydałem z nich 43 r. 05 k. (a mianowicie: nauczycielom do 20 lutego 1905 roku – 40 r. i na artykuły piśmienne 3 r. 05 k.). 28 rubli zostawiłem nadzorcę osad z prośbą o wplacenie nauczycielom, jeśli będą kontynuować nauczanie. 5 rubli 80 k. zostawiłem u siebie, pragnąc zdobyć za te pieniądze jakiegokolwiek odpowiednie dla uczniów książki czy gry i wysłać im w formie szkolnych podarków.

Tej zimy wpłynął dar tylko od jednej osoby. Pani Jakobson ofiarowała cztery tuziny czarnych ołówków, pięć kolorowych i dwie libry papieru listowego (24 arkusze).⁹

Teraz w niespokojnych, pełnych niepewności czasach, ręka nie służy do bardziej szczegółowego pisania o życzeniach odnośnie szkół ajnuskich na Sachalinie. Doświadczenie jednak pokazało, że są tu chęci do nauki. Kiedy życie będzie miało tu znów pokojowy, spokojny charakter dążenie do nauki, w co mocno wierzę, wyrazi się w silniejszej formie. Żeby wyjść naprzeciw temu widocznemu wśród Ajnów ruchowi uwolnienia się od ciągłej inercji, pasywności i zbliżenia do ras kulturalnych, potrzebne są oczywiście niemałe środki pieniężne i ludzie. Pieniądze winno zabezpieczyć państwo, a ludzi można oczekiwać od rosyjskiego społeczeństwa, zawsze otwartego na pozytywne inicjatywy i dobre przedsięwzięcia.

Każdy początek wymaga nieprzeciętnych pracowników, ludzi oddanych pracy, a tubylcy Sachalinu, którzy – dzięki niefortunnym dla nich zdarzeniom, w ciągu dziesiątków lat poznali wyrutki normalnego społeczeństwa, nieszczęśliwy ale i silnie zepsuty zesłańczy element, mają większe niż kto inny prawo, by przysłano do nich lepszych ludzi, wartościowszych z zaniechaniem zesłań.

Jeśli chodzi o typ szkół, które łatwo zakorzeniają się wśród tubylców i są dla nich korzystne to pisałem o tym w innym miejscu (*Zarządzanie Ajnami z wyspy Sachalin...*).

Przy czym przedstawiam oprócz dokumentów dotyczących wydatkowania pieniędzy i wzory prac pisemnych uczących się ajnuskich chłopców¹⁰.

28 kwietnia 1905 r.
osada Rykowskoje¹¹

B. Piłsudski

Należałoby jeszcze wspomnieć o rozpoczynającym się nauczaniu ajnuskich dzieci w Maukie.¹²

Kiedy po raz pierwszy poznaję się z Ajnami przyjechałem do Mauki latem 1902 r., zdziwiła mnie niezmiernie duża ilość uczących się po japońsku. Kilku młodych ludzi umiejących już pisać było moimi przewodnikami, sami notowali w zeszycie przy pomocy japońskich znaków rosyjskie, nowe dla nich słowa. Zastawałem w ajnuskich domach nauczycieli japońskich robotników albo pisarzy z sąsiednich warsztatów rzemieślniczych skupionych przy lekcjach. Widoczne było u nich świadomość

⁹ Libra – miara papieru do pisania = 24 arkuszom, 24 libry = stopa.

¹⁰ W odnalezionym dokumencie nie było wspomnianych „prac pisemnych uczących się ajnuskich chłopców”.

¹¹ Rykowskoje – osada założona w 1878 r., pierwsze miejsce pobytu B. Piłsudskiego na Sachalinie. Od 1937 r. wieś Kirowskoje w rejonie Tymowskim.

¹² Mauka – od 5 czerwca miasto Chołmsk – centrum rejonu Chołmskiego.

me dążenie do wykształcenia. Poradziłem więc starszym ludziom aby zwrócili się do miejscowej administracji z prośbą o otwarcie u nich szkoły wyjaśniając, że szkoła będzie oczywiście rosyjska, ale przywileje człowieka wykształconego (obojętne, w jakim języku) są jednakowe. Podanie takie zostało złożone i uzyskało aprobatę Głównego Wojennego Gubernatora Wyspy, który polecił nawet postarać się o pomieszczenie dla szkoły, prosząc o to przemysłowca Dembi¹³ mającego na Sachalinie przetwórnice ryb. Tenże obiecał wiosną 1903 r., że spełni tę prośbę, jeśli ja podejmę się kierowania tą szkołą. Niestety, moje zajęcia badawcze na wschodnim wybrzeżu Wyspy, a więc i wyjazdy do Japonii i Oroków nie pozwalały mi skorzystać z tej propozycji. Czulem jednak jakieś wyrzuty sumienia wobec Ajnów z Mauki, którzy będąc pod mniejszym wpływem nieokrzesanych przybyszów, a dużym ze strony Japończyków, mieli większą motywację do nauki aniżeli Ajnowie ze wschodnich wybrzeży Sachalinu. Mimo tych rozterek nie mogliśmy znaleźć odpowiedniego nauczyciela, który pokierowałby tą szkołą.

Kiedy wiosną 1903 r. przejeżdżał przez Korsakow do Mauki [doktor] Kiryłow¹⁴, by objąć tam stanowisko lekarza u przemysłowców Semienowa¹⁵ i Dembi, przekazałem mu informację o warunkach mogących zapewnić powstanie szkoły. Obiecał mi, iż podejmie próbę włączenia się do krzewienia rosyjskiej oświaty w tej wsi. W czerwcu napisał do mnie, że „nie może zorganizować szkoły w sezonie letnim, ale na zimą postara się, by rozpoczęła ona działalność”. W szkole tej uczyło się 12 dzieci, potem 7, a wśród nich było 4 dzieci ajnuskich. Potem nie miałem już od niego wiadomości.

W jesieni 1903 r., dowiedziałem się, że do Mauki pojechał zaufany Semienowa i Dembi, znany mi z Władystoku zbankrutowany księgarz Zenzinow i że on zajmował się w dalszym ciągu nauką tych dzieci, które rozpoczęły naukę u dr. Kiryłowa. Napisałem do Zenzinowa list, prosząc o szczegółowe wiadomości o szkole, wynikach nauczania i o potrzebach odnośnie artykułów szkolnych.

Odpowiedź z 31 grudnia 1903 r. otrzymałem następującą: „Szkoła w Mauki znajduje się tam gdzie była i przy dr. Kiryłowie (oczywiście w jednym z budynków kopalnianych Semienowa i Dembi), codziennie jest ogrzewana. Przy mojej współpracy z japońskim stolarzem wykonaliśmy długie szkolne stoły, takie same ławki, czarną tablicę i liczydło klasowe. Zajęcia zaczęły się 30 listopada i odbywają się codziennie oprócz dni świątecznych, od 9–11⁰⁰ rano. Ajnuskich uczniów było 8, a z nich 4 uczyło się w Kiryłowa. Mało umieją czytać, a 4 zaczynało naukę. Wszystkie dzieci miały 8–10 lat. Alfabet przerabiamy metodą dźwiękową, przy pomocy alfabetu ruchomego pozostawionego przez dr. Kiryłowa.

¹³ Dembi Geоргij Filipowicz – Szkot, przyjął obywatelstwo rosyjskie w 1876 r. Władystoki kupiec II gildii, wspólnik kupca J.L. Semienowa w przetwórstwie rybnym i wydobywaniu morskiej kapystry w Maukie.

¹⁴ Kiryłow Nikolaj Wasiliewicz (1869–1921) – utalentowany lekarz i badacz kultury ludów Dalekiego Wschodu. Autor ponad 100 prac poświęconych ochronie zdrowia, medycynie ludowej, etnografii, antropologii, klimatologii, polowaniom na Dalekim Wschodzie. W latach 1896–1899 pracował na Sachalinie jako kierownik lecznicy Okręgu Korsakowskiego.

¹⁵ Semienow Jakow Lazarowicz (1831–1913) wielki kupiec władystocki, przemysłowiec przetwórstwa rybnego i przedsiębiorca. Od 1878 r. zajmował się przetwórstwem morskiej kapystry na Sachalinie w rejonie Mauki. Firma „Semienow, Dembi i K^{ow}” w 1899 r. miała już na Sachalinie 20 przedsiębiorstw rybackich. Autor pracy *Polowy morskiej kapystry w Morzu Japońskim*, wydanej we Władystoku w 1885 r. Jako pierwszy z rosyjskich przedsiębiorców założył swoje przedstawicielstwo w Japonii w mieście Hakodate na wyspie Hokkaido.

Jeśli chodzi o dzieci Rosjan, to za ich postępy ręczę, a o dzieciach Ajnów na razie nic konkretnego nie mogę powiedzieć choćby dlatego, że one po pierwsze do szkoły chodzą nie systematycznie, ponieważ rodzice posyłają je do różnych zajęć. Główną przyczyną jest jednak nieznaną języka rosyjskiego. W czytaniu można osiągnąć nawet szybko stosunkowo poprawne efekty, ale jest ono mechaniczne. Nie znając języka rosyjskiego, czytają cenne – ale nic nie rozumieją. Dlatego czytanie ich nie interesuje i opuszczają samowolnie szkołę, wątpliwe więc czy dalej będą zajmować się czytaniem. Otóż ta główna przyczyna każe pomyśleć, w jaki sposób można tego wszystkiego uniknąć.

Ludność ajnńska jest tu bardziej pod wpływem Japończyków niż Rosjan. Wszystkie dzieci mówią po japońsku lepiej niż po rosyjsku, dlatego w szkołach dla Ajnów rosyjscy pedagodzy nie znający języka japońskiego i Ajnów nie osiągną sukcesów."

Po ogłoszeniu wojny pan Zenzinow wyjechał z Mauki i zajęcia z dziećmi zostały przerwane.

Na rok szkolny 1904–1905 nie wydatkowane zostało 76 rubli 85 k.

Wydatkowano:

25.XI.1904	na artykuły pisemne	3 r. 05 k.
30.XII.1904	Tuczino za nauczanie dzieci latem	3 r.
20.I.1905	Tarondzi za nauczanie od 20.XII – 20.I.	12 r.
20.I.1905	Tuczino za nauczanie	8 r.
20.II.1905	Tuczino za nauczanie od 20.I. – 20.II.	5 r.
20.II.1905	Tarondzi za nauczanie od 20.I. – 20.II.	12 r.
	Razem:	43 r. 05 k.

Pozostawiono głównemu nadzorcy osiedli na wydatki nauczycieli	– 28 r.
Suma ogółem	71 r. 05 k.
Nie wydatkowane zostało	5 r. 80 k.

28 kwietnia 1905 r.

B. Piłsudski

Thumbczył z ros. Antoni Kuczyński

Przedstawione tu dokumenty ujawniają jeszcze jeden obszar – wcale niebagatelny jak na sachalińskie potrzeby – humanitarnej i społecznej działalności B. Piłsudskiego. Poszerzają one wiedzę o tym niepospolitym człowieku, którego nauczycielska działalność na dalekiej Wyspie wzbogaca karty historii naszej oświaty. Już te sprawozdania z działalności elementarnych szkółek naszej oświaty. Już te sprawozdania z działalności elementarnych szkółek dowodzą niezbicie, że jego pogląd na oświatę był nowatorski na owe czasy, co z pewnością nie wymaga komentarzy. Z cytowanych sprawozdań odnalezionych przez W. Latyszewa wylania się obraz osobowości

Uczestnicy konferencji w Južno-Sachalińsku (1991) na tle pomnika Bronisława Piłsudskiego
Fot. Archiwum Muzeum w Južno-Sachalińsku

B. Piłsudskiego, zdolnego do działania na rzecz „dobra innych”. Ten idealny humanista nie dzielił ludzi na lepszych i gorszych, otaczając każdego swą opieką bez względu na wyznanie czy kolor skóry. Do tych rozlicznych cnót dodawał także tolerancję wobec religii i nie podzielał poglądu Rosjan mieszkających na Wyspie, iż „dobry tubylec”, to tubylec ochrzczony, wyznana prawosławnego. Poprzez ten stosunek do ludzi posiadał B. Piłsudski ogromny autorytet moralny wśród społeczności Sachalinu, co nie pozostało bez wpływu na jego osiągnięcia badawcze nad tubylczą kulturą. Niewiele jest dziś materiałów dokumentujących działalność B. Piłsudskiego na tej odległej katorżniczej Wyspie, dlatego tym cenniejsze są informacje zawarte w przedstawionych tu sprawozdaniach szkolnych, poszerzające naszą wiedzę o jego życiu i twórczym wysiłku na rzecz społeczności tubylczych, wśród których wypadalo mu mieszkać przez długie lata zesłania. Akcentowano to po wielokroć na międzynarodowej konferencji w Južno-Sachalińsku (1991), podczas której odsłonięto pomnik Bronisława Piłsudskiego, symbol pamięci mieszkańców Wyspy dla tego wiecznego tułacza, badacza i katorżnika, którego grób znajduje się na podparyskim cmentarzu w Montmorency.

ANTONI KUCZYŃSKI, WLADYSŁAW LATYSZEW

EDUCATIONAL ACTIVITY OF BRONISŁAW PILSUDSKI
(NEW SOURCE MATERIAL)

Summary

The subject of the article is the activity of Bronisław Pilsudski one of the outstanding Polish ethnographers working at the turn of the 19th and 20th centuries in Asia. After having studied some interesting documents, not known until recently, the authors realized that, besides his ethnographic researches Pilsudski had been seriously involved in projects of education of the native Ainu children on the island of Sachalin. The main evidence is the document entitled "Principles of Ruling the Ainus of Sachalin" written in 1902, when Pilsudski returned to the island for the second time. Sponsored by the Imperial Academy of Sciences and the Russian Committee for Middle Asian Studies he came there to collect ethnographic exhibits from three ethnic groups living there. At that time he met the Russian military governor of Sachalin who ordered to present him those "Principles..." Among others the document included projects of primary education of the natives. But the origins of the idea were much earlier, they reach back to the times when Pilsudski had been engaged in educating native children in the very first years of his exile in the Russian village of Rykovskoje.

The authors refer to several documents which give the evidence of Pilsudski's ideas and activities concerning developing educational institutions on Sachalin. His projects of developing common education were presented in his letters to the head of one of the districts (and to other persons as well).

Two manuscripts, quite unknown until recently have been discovered in the Central Archives of Far East in Tomsk, Siberia. The two reports say about primary schools for native children in the district of Korsakov in 1903-1904 and 1904-1905 respectively. Those documents have never been published in Polish before. They reveal detailed information about organization and activities of primary schools for native children and prove the importance of the initiatives of Bronisław Pilsudski.

Translated by Anna Kuczyńska-Skrzypek